

Fagbevægelsen i Europa

– holdninger blandt borgerne i Europa

Af Carsten Strøby Jensen, lektor, dr.scient.soc., Sociologisk Institut, Københavns Universitet¹

Store dele af de faglige organisationer i Europa har de senere år oplevet massive tilbageslag i medlemsopbakningen. Det gør sig eksempelvis gældende i lande som Frankrig, Tyskland og England, hvor organisationsgraderne blandt lønmodtagere generelt er faldet med mere end en tredjedel de seneste ti til tyve år.

I nogle sammenhænge er denne tendens til faldende organisationsgrad blevet tolket derhen, at opbakningen til fagforeningerne generelt er svundet. Lønmodtagere har generelt ikke samme behov for at være medlem af en fagforening som tidligere. Mennesker er blevet til refleksive individer (Giddens (1996)), der ikke længere lader sig binde af tidligere tiders kol-

	1950	1960	1970	1980	1985	1990	1995	1997
Danmark	56	62	63	79	78	75	77	76
Finland	–	32	51	69	69	73	80	78
Sverige	67	71	67	78	82	82	88	86
Belgien		42	42	53	51	50	53	Nn
Frankrig	–	24	20	22	19	14	10	10
Irland	42	50	59	64	63	59	52	45
Østrig	62	60	57	52	52	47	41	39
Italien	44	25	37	50	42	39	39	37
Spanien			45 (1977)	8	10	12	18	17
Holland	43	42	37	35	28	24	24	24
Tyskland	38	35	32	35	34	32	29	27
Storbritannien	45	45	50	56	50	41	36	29
Norge	–	52	50	55	56	56	55	55

Kilder: Kilden er Ebbinghaus & Visser (2000, 63), tabel WE 13/14 (a) (net density I (% dependent labour force). Opgørelsen inkluderer ikke-beskæftigede medlemmer af de faglige organisationer (og tilsvarende bl.a. arbejdsløse i arbejdsstyrken). For Sveriges vedkommende inkluderer opgørelsen kun de beskæftigede fagforeningsmedlemmer sammenholdt med den del af arbejdsstyrken, der er i beskæftigelse.

Tabel 1. Udvikling i faglig organisationsgrad i udvalgte lande. 1950-1999

lektive organisationsformer. Og for den enkelte lønmodtager gælder det i dag om at skabe sin egen individuelle biografi (Beck, (1993, 2000), Sennett (1999)). Arbejderen er blevet lønmodtager og begår sig selv på markedet, uden det store behov for fagforeninger.

Data fra en større komparativ spørgeskemaundersøgelse (European Social Survey) tyder dog på, at billedet ikke er helt så simpelt. Her peger en række data på, at selv om der kan konstateres fald i organisationsgraderne i en lang række lande, så vurderes behovet for fagbevægelsen stadig til at være stort af mange mennesker.

Følgende artikel forsøger med udgangspunkt i European Social Survey, at analysere i hvilket omfang og på hvilken måde og blandt hvilke befolkningsgrupper, der kan identificeres opbakning til de faglige organisationer i forskellige europæiske lande.

1. Faldende organisationsgrader

Som nævnt i indledningen har medlemsopbakningen til de faglige organisationer været under pres i en lang række lande de senere år. Det ses af tabel 1, hvor udviklingen i organisationsgrader er opgjort for en række lande for perioden 1950 til 1999.

Som det ses er organisationsgraden faldet ganske meget i lande som Frankrig, Tyskland, England, Italien, hvorimod andelen af organiserede lønmodtagere har været nogenlunde stabil (eller svagt stigende) i lande som Danmark, Finland, Sverige og Belgien.

Der har været fremført forskellige typer af forklaringer på udviklingen i opslutningen til de faglige organisationer. Faldende organisationsgrader er eksempelvis blevet knyttet sammen med fundamentale forandringer i erhvervs- og beskæftigelsesstrukturen. Overgangen fra industrisamfund til post-industrielt samfund (Bell (1973)) har mindsket omfanget af og betydningen af en række af de

sektorer, hvor fagbevægelsen traditionelt har stået stærkest. Industrierarbejdspladser er forsvundet til fordel for servicearbejdspladser, og interessen for at organisere sig har været mindre udtalt her. Omvendt er de stabile – og for nogles vedkommende stigende – organisationsgrader i andre lande blevet søgt forklaret bl.a. i institutionelle forhold. Fagforeningernes administration af arbejdsløshedsforsikringssystemet (det såkaldte Ghent-system) i lande som Sverige, Danmark, Finland og Belgien har fået lønmodtagerne til at melde sig ind i de faglige organisationer i takt med at arbejdsløshedsrisikoen steg i løbet af 1980'erne og 1990'erne.

På det teoretiske plan er der også i stigende omfang blevet sat spørgsmålstegn ved lønmodtagernes behov for og interesse i faglig organisering. Teorier om ændrede ledelsesformer fx Human Ressource Management har fået nogle til at påpege, at de faglige organisationer får sværere ved at legitimere dem selv (Guest (1995)). Hvis ledelsen i stigende omfang betragter medarbejderne som en ressource og ikke en omkostning, og hvis ledelsen i stigende omfang ønsker direkte kommunikation med og mellem medarbejderne gennem nedbrydning af traditionelle hierarkiske strukturer, så kan der stilles spørgsmålstegn ved opbakningen til de faglige organisationer.

Samtidigt argumenteres der bredt i den sociologiske litteratur for at der sker en stigende individualisering af det senmoderne menneske. Dette medfører at bindinger til traditionelle kollektive organisationer ændres og mindskes. Identiteter skabes ikke kun i arbejdslivet, og i fald de skabes i arbejdslivet er det snarere forskelligheden i forhold til kollegaerne end ensligheden, der er i centrum. Klassesamfundet afløses i den sidste fjerdedel af det 20 århundrede af velfærdsstatssamfundet, hvor bindingerne til arbejde, familie og tradition er mindre udtalte end tidligere (Pakulski & Waters, 1996). Dette er alt andet lige med til at underminere interessen for faglig organisering

2. Komparativt perspektiv på fagforeningernes rolle

Som omtalt i indledningen skal der videre i denne artikel trækkes på en større komparativ surveyundersøgelse offentliggjort under titlen European Social Survey. Undersøgelsen er gennemført i 2001-2002 med udgangspunkt i 20 forskellige europæiske lande og et enkelt land fra mellemøsten (Israel). Undersøgelsen består af en lang (meget lang) række af spørgsmål stillet til et tilfældigt udtræk af borgere i de deltagende lande. Svarprocenter ligger i hovedsagen på omkring 60-70%, hvilket er ganske nydeligt undersøgelsens omfang ta-

get i betragtning. I en dansk kontekst er det Socialforskningsinstituttet, der har forestået dataindsamlingen. En nærmere redegørelse for undersøgelsens metodiske grundlag kan findes på www.europeansocialsurvey.com. Undersøgelsen indeholder et omfattende batteri af spørgsmål om mange forskellige problemstillinger gående fra synspunkter omkring indvandrere til deltagelse i politisk aktivitet m.v. (se også Bay (2004)).

I undersøgelsen er der dog også stillet en række spørgsmål omkring arbejdslivets karakter og omkring fagforeningsdeltagelse og

	Helt enig (1)	Enig (2)	Hverken enig eller uenig (3)	Uenig (4)	Helt uenig (5)	Gennemsnitlig opbakning til fagforeningerne (1 som helt enig, 5 som helt uenig)*	Koffiedensinteval (95%)
Grækenland	44,6	45,5	7,3	1,9	0,6	1,68	1,66-1,71
Ungarn	41,5	42,8	10,7	3,4	1,6	1,81	1,77-1,85
Slovenien	37,1	47,4	9,7	4,4	1,5	1,86	1,81-2,09
Finland	43,8	35,5	11,0	7,7	2,0	1,89	1,84-1,93
Israel	38,9	38,5	13,8	7,6	1,2	1,94	1,90-1,98
Polen	28,5	54,0	11,3	4,8	1,3	1,96	1,93-2,00
Portugal	27,0	53,4	14,4	3,7	1,5	1,99	1,93-2,03
Luxembourg	31,9	49,0	9,2	7,4	2,6	2,00	1,95-2,05
Spanien	32,2	42,7	17,0	6,3	1,8	2,03	1,98-2,07
Sverige	24,2	52,1	16,1	6,3	1,3	2,08	2,04-2,12
Norge	20,7	57,5	14,3	6,6	0,8	2,09	2,06-2,13
Irland	24,7	53,1	10,5	10,2	1,6	2,11	2,07-2,15
Italien	31,0	40,1	17,4	8,1	3,3	2,13	2,07-2,19
Tjekkiet	33,1	37,1	16,9	9,7	3,3	2,13	2,07-2,19
Schweitz	22,5	52,4	13,1	10,6	1,4	2,16	2,12-2,20
Østrig	28,5	41,9	17,5	8,0	4,0	2,17	2,13-2,22
Holland	17,7	55,6	14,7	10,5	1,5	2,22	2,19-2,26
Belgien	26,9	41,7	16,5	11,7	3,2	2,23	2,18-2,27
Danmark	25,2	46,5	10,3	15,5	2,5	2,24	2,18-2,29
Storbritannien	17,7	48,8	15,1	16,3	2,1	2,36	2,32-2,41
Tyskland	16,5	48,5	17,6	14,5	2,9	2,39	2,35-2,42
Alle enogtyve lande (vægtet gennemsnit)	28,0	45,7	13,2	8,2	1,9	2,17	2,16-2,18

Kilde: European Social Survey, www.europeansocialsurvey.com

* svarkategorierne helt enig til helt uenig opfattes her som en kontinuert skala om end dette ikke er uproblematisk (jf. Kreiner (1999, p. 9 ff))

Tabel 2. Svarfordeling på udsagnet: Lønmodtagerne har brug for stærke fagforeninger til at sikre deres løn og arbejdsvilkår (procent)

holdning til fagforeningernes funktion og nødvendighed. Generelt udgør bruttopopulationen i undersøgelsen hele den voksne befolkning i de enkelte lande (fra 16 år og op efter). Der er alt indkommet svar fra omkring 40.000 borgere i Europa. Spørgsmålene er stillet i 2002. En interessant diskussion og redegørelse for problemer og muligheder i at anvende komparative data findes hos Gundelach (red.) (2004).

3. Undersøgelsens hovedresultater

I forhold til spørgsmålet om europæernes opbakning til og holdning til fagforeninger er det især et spørgsmål om, hvorvidt fagforeninger er nødvendige for at sikre lønmodtagere ordentlige løn- og arbejdsvilkår, som falder i øjnene. Spørgsmålet er formuleret som følger: »Lønmodtagerne har brug for stærke fagforeninger til at sikre deres løn- og arbejdsvilkår«. Svarfordelingerne på spørgsmålet fremgår af tabel 2.

Som det ses af tabel 2 er det en betragtelig del af befolkningerne i de tyve europæiske lande (plus Israel) som finder, at fagforeninger er vigtige for lønmodtagerne når deres løn- og arbejdsvilkår skal sikres. Mere end tre fjerdedele af befolkningen i de enogtyve lande er helt enige eller enige i at lønmodtagerne har brug for stærke fagforeninger. Et tilsvarende billede tegner sig i en dansk kontekst, hvor det tilsvarende er en klar majoritet i befolkningen som bakker op omkring udsagnet. Gruppen af personer, som er uenige i udsagnet er dog lidt større i en dansk kontekst end i landene samlet.

Grundlæggende peger undersøgelsens resultater i retning af at der er en betydelig opbakning bag de faglige organisationer i Europa. Også en opbakning, der er betydelig større end organisationsprocenterne, jf. tabel 1, lader antyde. Og det er en opbakning som tydeligvis går igen i alle landene, om end opbakningen er større nogle steder end andre. Således er det i lande som Grækenland og

Ungarn, at opbakningen er størst (med et gennemsnit på henholdsvis 1,68 og 1,81), mens det i den modsatte ende er Tyskland og Storbritannien at opbakningen er mindst (med et gennemsnit på henholdsvis 2,39 og 2,36).

Nu kan man naturligvis ikke tolke en enighed med det formulerede udsagn som at den enkelte svarperson selv opfatter at han eller hun har brug for fagforeninger til at sikre sig sine løn- og arbejdsvilkår. Dels er store dele af gruppen af svarpersoner ikke beskæftigede lønmodtagere og har dermed ikke selv anledning til eller brug for at være medlem af en fagforening, dels kan den enkelte lønmodtager naturligvis godt mene at andre har brug for fagforeninger, uden at han eller hun selv opfatter det som nødvendigt i hans eller hendes egen arbejdssituation. Dette kan delvist være med til at forklare forskellen på de for nogle landes meget små organisationsgrader og den store generelle opbakning til fagforeningerne om end andre typer af forklaringer også må på banen.

Imidlertid tegner svarfordelingen generelt et billede af at fagforeninger opfattes som en relevant og legitim social aktør i det senmoderne samfund af langt den overvejende del af befolkningen i de deltagende lande.

Videre i denne artikel vil resultaterne som de er præsenteret i ovenstående tabel 2 blive tolket som i hvilket omfang befolkningsgrupper generelt bakker op om faglige organisationer. I det følgende skal der ses nærmere på om der kan identificeres særlige karakteristika ved de befolkningsgrupper som bakker op, henholdsvis ikke bakker op omkring de faglige organisationer. Udgangspunktet for analysen er en række overvejelser om hvad teorier om fagforeninger (Poole (1984), Visser (2002), Kjellberg (2001, 2002), Ebbinghaus & Visser (2000)) og industrielle relationer i almindelighed siger omkring fagforeningsdeltagelse (Strøby Jensen (1996), Bean

(1994)). Der er som anført ovenfor forskel på at finde fagforeninger nødvendige for lønmodtagere som sådan og så selv være fagforeningsmedlem. Alligevel kan der argumenteres for at der i hvert fald på nogle områder kan forventes at være visse ligheder mellem de grunde som mennesker i almindelighed angiver når de vælger at være medlem af en fagforening og deres generelle opbakning til fagforeninger. Eksempelvis peger traditionelle analyser af hvilke grupper, der er medlem af en faglig organisation i retning af at lønmodtagere med lange uddannelser (fx universitetsuddannelser) i mindre grad er kollektivt organiserede end lønmodtagere med en håndværksmæssig erhvervsuddannelse (Kjellberg (2002)). I en analytisk sammenhæng kunne det på den baggrund forventes at personer med lange uddannelse i mindre grad end kortuddannede fandt at fagforeninger generelt var nødvendige for at lønmodtagere kan sikre sig ordentlige løn- og arbejdsvilkår.

4. Opbakning til fagforeningerne – hvem og hvor meget

I første omgang skal der ses på en række partielle relationer mellem karakteristika ved befolkningerne i Europa og holdningen til fagforeningerne. Efterfølgende suppleres analysen med en multivariabel analyse af en række af de faktorer, som har været inddraget i den partielle analyse. Målet er herigennem bl.a. at tydeliggøre hvilke befolkningsgrupper, der i særligt grad opfatter fagforeninger som en legitim social aktør og hvilke grupper der i mindre grad finder at dette er tilfældet.

I udgangspunktet koncentrerer analysen om at forklare holdningen til fagforeninger med udgangspunkt i række forskellige typer af faktorer. For det første arbejdes der med en række baggrundsfaktorer, for det andet arbejdes der med en række holdningsfaktorer og endeligt, for det tredje, ses der på en række erfaringsfaktorer.

Baggrundsfaktorerne vedrører i denne sammenhæng køn og alder. Holdningsfaktorerne vedrører dels interviewpersonernes placering af dem selv på en traditionel venstre-højreskala, dels interviewpersonernes vurdering af et udsagn om det ønskelige i lighed i samfundet i almindelighed. Erfaringsfaktorerne vedrører: Erhvervsstatus, medlemskab af fagforening (inden for det seneste år), uddannelsesbaggrund, indkomstniveau i familien, om der er en fagforening på arbejdspladsen og kontrol over egen arbejdsituation.

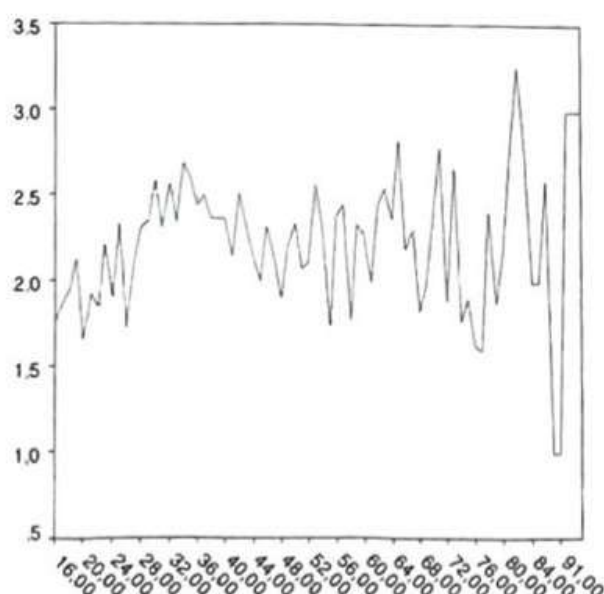
Det skal bemærkes at den brugte skelnen mellem baggrundsfaktorer, holdningsfaktorer og erfaringsfaktorer alene er analytisk-diskriptiv. Den siger ikke noget om den faktiske kausalitet i relation til hvorfor en given person har en given holdning.

5. Baggrundsfaktorer: Alder og køn og opbakning til fagforeningerne

En del litteratur om fagforeninger fremhæver, hvorledes det i stigende omfang er blevet vanskeligt for fagforeninger at rekruttere unge og yngre lønmodtagere (Ebbinghaus & Visser (2000), Kjellberg (2002)). Og de unges manglende medlemskab af en fagforening bruges ofte som element i en forklaring på faldende medlemstal i fagforeningerne. Synspunktet er ofte her, at yngre mennesker i mindre grad end ældre bakker op om de faglige organisationer. Forklaringerne herpå kan være mangeartede. Unge er i højere grad end ældre præget af tendenserne til individualisering (Beck (2000)), hvilket alt andet lige mindsker deres ønsker om at deltage i eller bakke op omkring kollektive organisationsformer. Unge tilskrives således en anden type tilknytning til arbejdslivet end ældre, en tilknytning hvor personlige og individualiserede udfordringer i højere grad står i højsædet end tidligere (Nørregaard-Nielsen & Østergaard (2004)). Alt andet lige kunne man derfor forvente, at unge og yngre borgere i Europa ville bakke mindre op omkring fagforeningerne, end ældre borgere.

Ses der på datamaterialet peger en partiel analyse af relationen mellem alder og opbakning til fagforeningerne dog i retning af at alder kun spiller en meget begrænset rolle. Der er intet der tyder på at unge som sådan er mere skeptiske overfor faglige organisationer end ældre. Gammakvotienten ligger således på 0,037 (højsignifikant), altså næsten nul. Og i det omfang der kan spores en tendens peger den faktisk i retning af at unge i højere grad end ældre bakker op bag de faglige organisationer.

Alder og opbakning til fagforening, Danmark

Ses der kort på Danmark og unges henholdsvis ældres opbakning til de faglige organisationer, er der en lille tendens til at relationen mellem alder og opbakning ikke er lineær. Som det ses i figuren, er opbakningen størst blandt de helt unge og blandt dem over fyrre år (tættest på et, der udtrykker størst opbakning). Derimod er der blandt gruppen af yngre danskere i mellem 30 og 40 en større skepsis overfor nødvendigheden af fagforeninger.

Gennemsnitlig opbakning til fagforeningerne (1 som helt enig, 5 som helt uenig)*

	Gennemsnitlig opbakning til fagforeningerne (1 som helt enig, 5 som helt uenig)*	Koefficiensinterval
-30 år	2,07	1,96-2,17
31-40 år	2,45	2,31-2,58
41- år	2,23	2,16-2,30

Kilde: European social survey. * se forbehold i tabel 2

Tabel 3. Alder og opbakning til fagforening, Danmark

Forskellen på de forskellige generationers holdning til fagforeningerne i Danmark er præciseret i tabel 3. Her ses det, at der er signifikante forskelle i graden af opbakning til fagforeningerne for så vidt angår gruppen af unge (op til 30 år), gruppen af yngre (31-40) og gruppen over 40.

Når man i en række lande kan konstatere, at unge lønmodtagere i mindre grad er medlem af faglige organisationer end ældre lønmodtagere kunne iagttagelserne fra European Social Survey-undersøgelsen pege i retning af at det ikke er på grund af at unge finde fagforeninger illegitime eller unødvendige. Når unge således i mindre omfang er medlem af fagforeninger end ældre skal forklaringerne altså ikke findes i det forhold at de unge har en mere skeptisk holdning til fagforeningerne end de ældre. Forklaringen på unges manglende fagforeningsmedlemskab skal måske så i stedet forklares på baggrund af institutionelle eller rational choice baserede teorier, fremfor på holdningsbaserede teorier. Måske er der grupper af unge som holdningsmæssigt gerne vil være medlem af en fagforening, men som ikke har råd eller direkte nytte af fagforeningsmedlemskabet. En udviklet analyse af den type sammenhænge falder dog uden for denne artikels rammer.

Hvorvidt der er forskel på mænds og kvinders generelle holdning til faglig organisering er ikke specielt ofte diskuteret i litteraturen. Derimod er det en traditionel iagttagelse, at mænd i større omfang end kvinder er faglige organiserede. Ud over at dette er relateret mænds højere erhvervsfrekvens (eksempelvis i en generel europæisk kontekst), så relateres det ligeledes ofte til det forhold at kvinder i højere grad end mænd arbejder på deltid og i højere grad end mænd identificerer sig med forhold i livet der ligger uden for arbejdslivets sfære. Ses der på undersøgelsens resultater, så peger en partiel analyse i retning af at der ikke er den store forskel på mænds og kvinders generelle opbakning til faglige organisationer. Og i det omfang der er forskelle, bakker kvinderne i højere grad op om de faglige organisationer end mændene. Transformerer skalaen helt enig (1) til helt uenig (5) til en kontinuert skala (1-5 med 1 som mest positiv) viser det sig at gennemsnittet for opbakningen blandt mændene er 2,21, mens det for kvinderne er 2,14. Den samlede forskel er dog kun 0,07 point (som dog er højsignifikant); altså samlet en relativ beskeden forskel i mænds og kvinders holdning til fagforeninger.

6. Holdningsfaktorer: Politisk holdning, lighedsideal og opbakning til fagforeningerne

Et traditionelt område som fremdrages som betydningsfuldt når spørgsmålet om holdning til fagforeninger diskuteres vedrører menneskers generelle politiske holdning. Faglige organisationer er traditionelt knyttet til bestemte politiske partier, der ofte befinder sig til venstre for det der nogen gange kaldes den politiske midte. Om end der er store forskelle fra land til land og fra IR-system til IR-system i hvilket omfang politiske partier og fagforeninger eksplicit er knyttet sammen (Ebbinghaus & Visser (2000), Strøby Jensen (1996)).

Hvorom alt er det at forvente, at personer der definerer sig selv som liggende til højre

for midten i mindre grad end personer der ligger til venstre for midten kan forventes at finde fagforeninger nødvendige. I forhold til en traditionel højre-venstreskala (udtrykt på en 1-10 skala) viser en partiel gammaanalyse da også en højsignifikant sammenhæng med et gammakvotient på 0,221. Venstreorienterede bakker således mere op bag fagforeninger end højreorienterede. Dog skal det bemærkes, at gammanniveauet trods alt er relativt beskeden, hvilket afspejler at også mange, der definerer sig selv som højreorienterede finder at fagforeninger er nødvendige for at sikre lønmodtagernes løn- og arbejdsvilkår. En nærmere analyse afspejler desuden at sammenhængen mellem venstre-højreorienteret holdning til fagforening ikke er entydig lineær. De der definerer sig som mest højreorienterede (9-10) bakker gennemsnitligt mere op bag fagforeningerne end de der definerer sig selv som mere moderat højreorienterede (skalatrin 7-8).

Samspelet mellem mere traditionelle socialdemokratiske værdier og opbakning til fagforeningerne er også tilstede. I undersøgelsen er interviewpersonerne blevet spurgt om i hvilket omfang de identificerer sig med følgende udsagn. »Det er vigtigt at mennesker behandles ens og har lige muligheder«. Holdningsmæssigt kan udsagnet tolkes som liggende på linie med et mere traditionelt socialdemokratisk værdiunivers, hvor især alles lige muligheder betones som et ideal. En sammenholdning af dette udsagn med den enkelte persons opbakning til fagforeninger peger da også i retning af korrelation. Der er således – partielt betragtet – en gammakvotient på 0,186 (højsignifikant) mellem de to variable. Dette understreger relationen mellem de to variable om end der måske godt kunne forventes en endnu mere tydelig sammenhæng. Vurderes relationen komparativt viser det sig, at der er en vis forskel på graden af sammenhæng imellem de enkelte lande. Det kan måske tolkes derhen, at sammenhængen mellem fagforeninger og det social-

demokratiske værdiunivers varierer fra land til land. Eksempelvis er tysk fagbevægelse kendetegnet ved at hovedorganisationen DGB, netop definerer sig selv som partipolitisk uafhængig (Strøby Jensen (1996)). Mens eksempelvis dele af dansk fagbevægelse, fx LO, i højere grad vedkender sig at agere inden for et bredt socialdemokratisk værdikompleks. I tabel 4 er der redegjort for gammakvotienterne i mellem udsagnene.

Spanien	0,301
Schweitz	0,285
Grækenland	0,244
Sverige	0,232
Danmark	0,220
Slovenien	0,210
Polen	0,174
Portugal	0,166
Irland	0,165
Østrig	0,165
Holland	0,158
Finland	0,154
Norge	0,150
Storbritannien	0,149
Israel	0,145
Tjekkiet	0,134
Ungarn	0,112
Belgien	0,104
Tyskland	0,102
Luxembourg	Nn
Italien	Nn
Alle enogtyve lande	0,186

Kilde: European Social Survey

Tabel 4. Opbakning til fagforening i forhold til opbakning til socialdemokratiske orienterede værdier (»Det er vigtigt at mennesker behandles ens og har lige muligheder«). Gammakvotienter (alle værdier er højsignifikante i forhold til hvert enkelt land).

7. Erfaringsfaktorer: Erhvervsstatus, indflydelse på eget arbejde, relation til fagforening og opbakning til fagforeningerne

I det følgende afsnit skal der ses på, hvorledes forskellige typer af erfaring – bl.a. på arbejdsmarkedet – influerer på opbakningen til de faglige organisationer. Den underliggende figur bag denne analyse er, at forskellige typer af erfaring kan være bestemmende for i hvilket omfang mennesker betragter fagforeningerne som en legitim social aktør. En plausibel hypotese kunne fx – med udgangspunkt i eksempelvis en livsformsteoretisk diskussion (Højrup (1982)) – være at personer, som lever som lønmodtagere i højere grad end personer, der lever som selvstændige, vil bakke op omkring de faglige organisationer. Altså bestemte typer af livsformerfaringer er terminerende for, hvorvidt den enkelte borger bakker op om de faglige organisationer. Dette vil dog kun være et aspekt, som analyseres i det kommende. Erfaring med fagforeningerne, indflydelse på eget arbejde og uddannelsesbaggrund vil tilsvarende være elementer, som vil blive analyseret.

Ses der i første omgang på spørgsmålet om erfaring med fagforeningerne så åbner undersøgelsen mulighed for at vurdere hvorvidt der er nogen sammenhæng mellem fagforeningsmedlemskab og opbakning til fagforeningerne; og om der er en sammenhæng mellem hvorvidt der er en fagforenings på arbejdspladsen og opbakning til fagforeningerne. I begge tilfælde viser det sig – ikke overraskende – at der i forhold til en partiel analyse er signifikante positive sammenhænge. Den gennemsnitlige opbakning for personer, der er medlem af en fagforening ligger på 1,88 (skala 1-5, 1 mest opbakning), mens niveauet for personer, der ikke er medlem af en fagforening ligger på 2,23. Tilsvarende er gennemsnittet for de lønmodtagere, der har erfaring med fagforeninger på arbejdspladsen en mere positiv generel indstilling til fagforeningerne end de lønmodtagere, der ikke

har erfaring med fagforeninger på arbejdspladsen. Den gennemsnitlige opbakning er her 2,03 (skala 1-5, 1 mest opbakning) og 2,28 for personer, der henholdsvis har og ikke har erfaring med fagforeninger på arbejdspladsen.

Det er altså tydeligt at erfaringer med fagbevægelsen korrelerer positivt med opbakning til fagforeningerne. Om det så er de positive erfaringer med fagforeningerne, der får den enkelte til at bakke op omkring fagforeningerne, eller det er den positive holdning til fagforeningerne der får den enkelte til at melde sig ind i en faglig organisation, kan der ikke siges noget specifikt om alene med udgangspunkt i undersøgelsens data.

Som omtalt tidligere argumenteres der visse steder inden for industrial relations traditionen for, at de faglige organisationer generelt udfordres af nyere typer af ledelsesformer (Guest (1995)). Ledelsespraktikker der eksempelvis er inspireret af human resource management lægger i højere grad end traditionelle tayloristisk inspirerede ledelsesformer vægt på ansvarliggørelse af den enkelte medarbejder. Lønmodtagerne tilbydes i højere grad end tidligere mulighed for at få kontrol med deres egne arbejdsprocesser og som konsekvens heraf oplever den enkelte lønmodtager, at behovet for at være medlem af en faglig organisation reduceres. I forlængelse af denne iagttagelse skal der derfor kort ses på om der på baggrund af European Social Survey kan iagttages nogen tydelig relation mellem i hvilket omfang lønmodtagere oplever at de kontrollerer deres egne arbejdsprocesser og har indflydelse på tilrettelæggelsen af deres arbejdsdag og så deres opbakning til fagforeningerne. I undersøgelsen er interviewpersonerne (dem i arbejde) blevet spurgt om deres holdning til en række udsagn, der på forskellig vis afspejler kontrolmuligheder i forhold til tilrettelæggelsen af arbejdet. Udsagnene kan ses i tabel 5. På baggrund af en faktoranalyse af de fem ud-

sagn er der muligt at identificere en generel indflydelsesvariabel, der er dækkende i forhold til interviewpersonernes svar på de fem underliggende variable.

Sp. 1 I hvilket omfang har du mulighed for at være fleksibel for så vidt angår arbejds tid?

Sp. 2 I hvilket omfang kan du selv bestemme hvordan det daglige arbejde tilrettelægges?

Sp. 3 I hvilket omfang har du indflydelse på jobomgivelserne?

Sp. 4 I hvilket omfang har du mulighed for at få indflydelse på hvor dan der skal arbejdes?

Sp. 5 I hvilket omfang har du mulighed for at ændre målet med arbejdet?

Svarkategoriene er i forhold til alle spørgsmålene en ti punktskala fra »jeg har ingen indflydelse« til »jeg har fuld stændig kontrol«

En faktoranalyse viser, at de fem spørgsmål kan reduceres til en variabel (»Indflydelse på eget arbejdsliv«). Denne faktor forklarer 66,174 % af variationen imellem svarene på de fem spørgsmål. Korrelationen mellem de enkelte spørgsmål og den generelle »indflydelse på arbejdsliv« faktor er som følger: sp. 1: 0,728, sp. 2: 0,844, sp. 3: 0,838, sp. 4: 0,863, sp. 5: 0,787.

Tabel 5. Kontrol over forskellige aspekter af arbejdstilrettelæggelsen – faktoranalyse

Sammenholdes denne samlede variabel (»indflydelse på eget arbejdsliv«) med opbakning til fagforeningerne viser der sig at være en signifikant korrelation på den måde, at jo mindre indflydelse den enkelte har på sit eget arbejdsliv, jo mere bakker vedkommende op bag fagforeningerne. Det ses af den partielle regressionsligningen i tabel 6.

Intercept	2,178 (skala 1 til 5, 1 mest støtte til fagforening)
Indflydelsesfaktor	0,126*** (udgangspunkt 0, skala -1,194 (mindst kontrol over arbejdsliv) til 1,854 (mest kontrol over arbejdsliv))

Tabel 6. Sammenhæng mellem opbakning til fagforening og »Indflydelse på eget arbejdsliv«. Partiel regressionsanalyse.

Det skal dog understreges, at selvom der eksisterer en signifikant korrelation mellem opbakning til fagforening og indflydelsesmulighederne på eget arbejde, så skal korrelationens styrke ikke overvurderes. Eller med andre ord: Mange af de lønmodtagere der finder at de selv har stor indflydelse på deres eget arbejdsliv finder samtidigt, at der generelt er et stort behov for fagforeninger. Der er altså ikke belæg i datamaterialet for at sige at indførelsen af HRM baserede ledelsesformer – med efterfølgende stor kontrol til medarbejderne – i sig selv fører til at lønmodtagerne så i stort omfang holder op med at finde fagforeninger legitime og nødvendige.

Vender vi blikket mod spørgsmålet om hvorvidt forskellige livsformer terminerer forskellige syn på de faglige organisationer tegner der sig et ganske klart billede af at selvstændige i mindre grad end lønmodtagere bakker op omkring de faglige organisationer. Der er i den partielle analyse signifikant forskel på i hvilket omfang selvstændige i gennemsnit bakker op omkring fagforeningerne i forhold til lønmodtagernes tilsvarende opbakning. Gennemsnittet for de ansatte er 2,15 (skal 1-5, 1 mest opbakning til de faglige organisationer), mens det er 2,50 for de selvstændige.

Som omtalt tidligere er det en generel iagttagelse inden for Industrial Relations forskningen at personer med kort uddannelse i højere grad end personer med lang uddannelse er medlem af en fagforening. Forklaringerne herpå kan være mange, bl.a. at kortuddannede lønmodtagere har mere behov for det faglige fællesskab for at modstå presset fra arbejdsgiversiden, når der skal forhandles om løn- og arbejdsvilkår. Heroverfor har lønmodtagere med længerevarende uddannelse generelt bedre mulighed for at håndtere markedssituationen individuelt, qua deres kvalifikationsniveau, hvilket mindsker deres umiddelbare interesse i at deltage i et forhandlingsfællesskab og deres interesse i at være medlem af en fagforening. Spørgsmålet er i denne sammenhæng om denne iagttagelse også kan transformeres generelt i forhold til i hvilket omfang mennesker med kort versus mennesker med lang uddannelse bakker op om de faglige organisationer. Datamaterialet fra European Social Survey bekræfter til dels den tendens, der også gør sig gældende, når talen falder på spørgsmålet om fagforeningsmedlemskab. Der er en klar og (høj)signifikant korrelation mellem uddannelseslængden og graden af opbakning til de faglige organisationer. En korrelation, der giver sig udtryk i en gammakvotient på 0.107. Det skal dog understreges, at tendensen – som det fremgår af den relativt lave gammakvotient – ikke er meget markant. Det understreger, at mange højtuddannede også finder at lønmodtagere har behov for faglige organisationer i fald de skal sikre deres løn- og arbejdsvilkår.

8. Multivariabel analyse

På baggrund af de forudgående betragtninger skal der i det følgende arbejdes kort med en multivariabel analyse af en række af de tidligere fremhævede faktorer. Målet er dels at vurdere en række af faktorerne betydning i en ikke partiel sammenhæng, hvor bestemte variables gensidige afhængighed er mere synlig, dels at tydeliggøre hvad det er for nogle faktorer som bidrager mest til at for-

klare positive holdninger til de faglige organisationer. For ikke at overparametrisere analysen er det ikke alle de faktorer, som tidligere har været behandlet, der indrages i den multivariatemodel. Der fokuseres på følgende uafhængige variable:

- 1) køn (mand, kvinde) (1=mand)
- 2) alder (numerisk alder)
- 3) fagforening på arbejdsplads (ja, nej) (1=ja)
- 4) medlem af fagforening inden for de seneste tolv måneder (ja, nej) (1=ja)
- 5) uddannelsesbaggrund (antal år under uddannelse)
- 6) politisk tilhørsforhold (venstre-højreskala 1-10)
- 7) Indflydelse på eget arbejde (skala (Skala - 1,194 (mindst kontrol over arbejdsliv) til +1,854 (mest kontrol over arbejdsliv)))

Intercept	0,813
Køn	Ikke signifikant
Alder (per 10 år ældre) (udgangspunkt 0 år)	0,0766
Indflydelse på eget arbejdsliv (udgangspunkt 0)	0,0879
Uddannelse (per ekstra uddannelsesår) (udgangspunkt 0 år)	0,0374
politisk holdning (per skridt til højre (10 skridt))	0,0893
fagforening på arbejdsplads	-0,192
ikke medlem af fagforening	0,328
Der er foretaget en forlæns modelsøgning, der ikke tyder på signifikante interaktionseffekter mellem de valgte variable	

Tabel 7. Multivariatanalyse: Opbakning til fagforening = køn + alder + fagpår + fagmedl + uddanår + poltilhør + indflyarb (skala 1-5 – 1 mest opbakning til fagforening)

Modellen ser derfor således ud:

Opbakning til fagforening = $Køn + alder + fagpår + fagmedl + uddanår + poltilhør + indflyarb$. På baggrund af modelsøgning fremkommer følgende resultat, som fremgår af tabel 7.

Analysen peger på, at nogle af de mest betydningsfulde faktorer som indvirker på opbakning til fagforeninger, dels er om den enkelte selv er fagforeningsmedlem, dels om der er en fagforening på arbejdspladsen. Denne faktor påvirker som det ses med 0,328 ligesom det forhold om der er en fagforening på arbejdspladsen er betydningsfuld. -0,192 er virkningen heraf. Tilsvarende gentages pointen om at unge i et vist omfang bakker mere op end ældre, ligesom uddannelse og grad af højreorientering peger i retning af mindre opbakning til de faglige organisationer.

Analysens resultater skal kort eksemplificeres med et par tænkte eksempler på personer, der ligger i hver sin ende af opbakningsskalaen vedrørende fagforeninger:

1) En 40-årig mand, med stor indflydelse på eget arbejdsliv (indflydelsesniveau 1), som er politisk konservativ (niveau 8 på venstre-højreskala), der ikke er medlem af en fagforening, hvor der ikke er en fagforening på arbejdspladsen, som har en lang videregående uddannelse (18 års uddannelse i alt).

Det giver følgende grad af opbakning til fagforeningerne: $0,813$ (intercept) + 0 (køn insignifikant) + $4 \cdot 0,0766$ (alder) + $1 \cdot 0,0879$ (indflydelse på eget arbejde) + $8 \cdot 0,0893$ (politisk orientering) + $0,328$ (ikke medlem af fagforening) + 0 (ikke fagforening på arbejdsplads) + $18 \cdot 0,0374$ (uddannelsesbaggrund) = $0,813 + 0 + 0,3064 + 0,0879 + 0,7144 + 0,328 + 0 + 0,6732 = 2,9229$

2) En 25-årig kvinde, med lille indflydelse på eget arbejdsliv (indflydelsesniveau -1), som er politisk venstreorienteret (niveau 3 på venstre-højre skala), der er medlem af en fagfor-

ening, samtidigt med at der er en fagforening på arbejdspladsen og som har ni års skolegang.

Det giver følgende grad af opbakning til fagforeningen: $0,813$ (intercept) + 0 (køn insig-nifikant) + $2,5 \cdot 0,0766$ (alder) + $(-1 \cdot 0,0879)$ (indflydelse på eget arbejde) + $3 \cdot 0,0893$ (po-litisk orientering) + 0 (medlem af fagfore-ning) - $0,192$ (fagforening på arbejdsplads) + $9 \cdot 0,0374$ (uddannelseslængde) = $0,813 + 0 + 0,1915 - 0,0879 + 0,2679 + 0 - 0,192 + 0,3366 = 1,3291$

Som det ses ovenfor giver de to tænkte eksempler et opbakningsniveau på henholdsvis 2,9229 (eksempel 1) og 1,3191 (eksempel 2) på en 1-5 punkt skala, hvor 1 udtrykker at man er helt enig i at fagforeninger er nød-vendige for at sikre lønmodtagernes løn- og arbejdsvilkår, mens 5 udtrykker at man er helt uenig i udsagnet.

9. Konklusion

Som anført i indledningen til denne artikel har det været karakteristisk, at dele af den eu-ropæiske fagbevægelse de seneste ti til tyve år har oplevet en svigtende medlemsopbak-ning. Denne udvikling har fået nogle til at be-tragte fagforeninger som en i stigende grad overflødig og gammeldags – til industrisam-fundet – hørende social institution. Men som analysen af datamaterialet fra European So-cial Survey viser, er det ikke et synspunkt som deles at store dele af befolkningerne i Europa. Tværtimod viser datamaterialet, at der er en ganske betydelig accept af at fag-foreninger er nødvendige for lønmodtagerne når de skal forhandle deres løn- og arbejdsvilkår. Generelt tegner analysen et billede af en situation, hvor omkring 3/4 af den voksne befolkning i de deltagende lande finder fag-foreninger nødvendige for lønmodtagerne.

En nærmere analyse af hvem det er som bak-ker op omkring fagforeningerne peger i ret-ning af at opbakningen generelt er størst i en række af de sydeuropæiske lande og i en række af de tidligere østeuropæiske lande. Mens opbakningen er mindst i en række af de mere velstående europæiske lande, som Tyskland, Storbritannien og Danmark. Eller for at være mere præcis, så er der i disse sid-ste lande en stor gruppe af personer, der ikke er enige i udsagnet om at fagforeninger er nødvendige for lønmodtagerne, om end fler-tallet bakker op bag fagforeningerne.

Samtidigt peger en række statistiske analyser også i retning af at alder som variabel ikke spiller den store rolle for graden af opbak-ning. Det er ikke – som man måske ville for-vente – således at unge i mindre grad end ældre bakker op om fagforeningerne. I det om-fang der kan lokaliseres en statistisk signifi-kant tendens peger den faktisk i den modsat-te retning. Nemlig at det er blandt de unge, at opbakningen er størst. Det er også en tendens der kan iagttages i en dansk sammenhæng, hvor især gruppen af helt unge bakker meget op bag de faglige organisationer.

Skal analysens hovedresultat kort samles op så er det vel, at selv om en række fagforenin-ger i Europa generelt har mistet medlemmer de seneste tyve år, så er der ikke noget der ty-der på, at fagbevægelsen er ved at miste legi-timitet som social og politisk aktør. Tværti-mod peger undersøgelsens data i retning af at endog meget store dele af befolkningerne i de deltagende lande har forståelse for fagfor-eningernes arbejde for at forbedre løn- og ar-bejdsvilkårene.

Note

1. Tak til Finn Sandø og Anders Holm for kommentarer til artiklen.

Litteratur

- Bay, H. (2004), *Et europæisk værdikort*, pp. 194-208 i Holm, A. (2004): »Symposium i anvendt statistik«, Sociologisk Institut, København
- Bean, R. (1994), *Comparative industrial relations – an introduction to cross-national perspectives*, 2. ed. Routledge, New York.
- Beck, U. (1997), *Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet*, Hans Reizels Forlag, Gylling
- Beck, U. (2000), *The Brave New World of Work*, Polity Press, Cornwall
- Bell, D. (1976), *The Coming of the Post-Industrial Society*, 2. ed. Basic Books, Inc., Publishers, New York.
- Ebbinghaus, B. & Visser, J. (2000): *Trade Unions in Western Europe since 1945*, Macmillan Reference LTD, Oxford.
- Geuest, D.E. (1995), *Human resource management, trade unions and industrial relations*, pp. 110-141 in Storey, J. (ed.) (1995), *Human Resource Management*, Thomson, London.
- Giddens, A. (1996) :»Modernitet og selvidentitet«, Hans Reizels Forlag
- Gundelach, P. (red.) (2004): *Danskernes særpræg*, Hans Reitzels Forlag, Gylling.
- Højrup, T. (1982): *Det glemte folk*, Gyldendal
- Kjellberg, A. (2001), *Fackliga organisationer och medlemmar i dagens Sverige*, 2. ed., Arkiv Förlag, Lund.
- Kjellberg, A. (2002), *Et fackligt landskap i omvandling*, i Sverke & Hellgren (2002). »Medlemmen, facket och flexibiliteten – svensk fackföreningsrörelse i det moderna arbetslivet«, Arkiv förlag, Lund.
- Kreiner, S. (1999): *Statistisk problemløsning – præmisser, teknik og analyse*, Jurist og økonomforbundets Forlag, Gylling.
- Nørregård-Nielsen, E. & Østergaard, J. (2004): *Unge og arbejde*, pp. 220-245, i Gundelach (red.) (2004)
- Pakulski, J. & Waters M. (1996), *The death of Class*, Sage Publication, London
- Poole, M. (1984), *Theories of Trade Unionism – a Sociology of Industrial Relations*, 2. Ed., Routledge & Kegan Paul, London
- Sennett, R. (1999): *Det fleksible menneske*, Forlaget Hovedland, Højbjerg.
- Strøby Jensen, C. et al. (1996), *Europæiske arbejdsmarkedsmodeller: Tyskland, Frankrig, Italien og Danmark – en komparativ analyse*, i Strøby Jensen, Andersen & Lubanski (1996), *Arbejdsmarkedsmodeller i Europa*, Jurist og Økonomforbundets Forlag, Gylling.
- Visser, J. (2002), *Why Fewer Workers Join Unions in Europe*, pp. 403-431 in *British Journal of Industrial Relations* vol. 40, no. 3.